

עונשים אחרים. חמורים מאלו פי כמה העוונות שבביטול מידת החסד. מבחינה חוקית יבישה ההימנעות מצדקה אינה אלא ביטול מצוות עשה, אולם משמעותה הפנימית אבדן כל זיק אנושי, ולפיכך נשמט בכך הבסיס להישארות אנשי סדום בעולמו של הקב"ה.

סיסמא של סדום

נמצא כי הפיכת סדום לא היתה עונש במובן המקובל של המושג, אלא שאטימות אנשי סדום הוכיחה שאינם ראויים להישאר בחיים. הקב"ה יצר את העולם במתכונת שבה יהיו בני האדם עוזרים זה לזה ונעזרים זה על ידי זה, כאמור: "עולם חסד ייבנה". אנשי סדום כאילו ביקשו להוכיח שתיתכן חברה אנושית ללא עזרה הדדית וללא חסד וצדקה, ולזה לא יכול היה הקב"ה להסכים בשום אופן. עולם של חסד – ייבנה, ועולם ללא חסד – אחת דינו להיכחד ולהעלם.

אם באנו לדעת עד היכן הגיעה קשיחות אנשי סדום, נוכל ללמוד זאת מדברי המשנה ב"אבות" (שהובאה לעיל), שבה כאמור יש הסבורים שהמידה "שלי – שלי ושליך – שליך" זוהי מידת סדום. בפשטות היינו סבורים שהחומרה שבדבר הינה בעיקר מתוך ההקפדה על "שלי – שלי", בסירוב להנות אחרים ממה שבידם. אולם מהר"ל מפראג (בספרו "דרך חיים" לאבות, שם) גילה את אונינו לדעת שרשעת אנשי סדום מודגשת גם מחלק סיסמתם שגרס ש"שליך – שליך". אנשי סדום לא עיבדו את מידותיהם המגושמות ולבטח לא נוקו מלחמוד ממונם של אחרים. לא בקלות יכלו אנשי סדום להשלים עם העובדה שלזולת היה ממון, שלהם לא היה זכות לגעת בו. אלא שהם היו מוכנים אפילו ל"הקרבה" זו, כאילו אמרו יהא שליך – שליך, ובלבד ששלי יהא שלי. אותם רשעים חששו שמא אם הם יבקשו משהו מזולתם, גם הלה עלול לבקש דבר מה מהם, וברוב רשעתם מוכנים היו אפילו "לוותר" על של הזולת, ובלבד שאיש לא יגע באשר להם. כאשר זה היה הלך הרוחות הנפוץ בסדום, אין כל תימה שנגזר דינם לכליה בידי שמים.

בין יחיד לציבור

אילו פגמים כאלו היו מצויים ביחידים מבין אנשי סדום, אפשר

שבתנאים מסויימים, ניתן היה לגלות כלפיהם אריכות אפים או לסלוח להם, אולם בסדום הלך רוח זה היה מכת מדינה. הרוע גלש מרשות היחיד והיה לנחלת הכלל כולו.

העובדה שכל אנשי סדום נגועים היו בצורה חמורה במידות מושחתות, בולטת בפרשת תפילת אברהם אבינו עליהם. כשאברהם התחנן על נפש אותם רשעים, ניסה לטעון שמא ישנם בסדום צדיקים מועטים: חמישים, ארבעים או פחות, ואלו יצילו את הכלל, ועקרונית הקב"ה הסכים עימו. הקב"ה מוכן היה לשאת למקום אפילו אילו היו בו עשרה צדיקים. אולם, דא עקא, בסדום לא היה אף צדיק אחד לרפואה (מלבד לוט, שהיה חניכו של אברהם).

אותה עובדה משתקפת גם כאשר הגיעו המלאכים לסדום. כאשר לוט הכניס לביתו את שני עוברי האורח, גרם הדבר לזעזוע בכל העיר. כשנודע הדבר, מיד, כעבור שעה קלה (יט, ד): "ואנשי העיר, אנשי סדום, נסבו על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה". העיר כולה נודעקה למשמע "הפשע הנורא" שאירע בה; פלוני שזה עתה בא לגור, עשה מעשה שלא ייעשה, בהכניסו אורחים לביתו. אלה היו פני החברה הסדומית כולה.

כלל גדול בענינים אלו כתב ה"משך חכמה" (פרשת בשלח). התורה מבחינה בין עבירות לבין מידות רעות, והיחס לאלו משתנה אם הן קורות ביחיד או בציבור. ביחיד, מצינו עונשים שונים למי שחטא בעבירות, בעוד שפגמים שבתחום שבין אדם לחברו, כמחלוקת, לשון הרע ורכילות, אינם מסורים לענישת בתי הדין. שונה התמונה כאשר המדובר בחברה. גם אם מצויות בציבור עבירות חמורות כעבודה זרה או עריות, עליהם הכתוב אומר (ויקרא טז, טז): "השוכן איתם בתוך טומאותם", והשכינה אינה מסתלקת מבינותם לחלוטין. לא כך פני הדברים, כאשר החטאים הינם בין איש לרעהו. על מצב זה נאמר (תהלים נז, ו): "רומה על השמים אלוקים", כביכול, אזי מסלק הקב"ה את שכינתו לגמרי. על פגמים אולי ניתן לסלוח, אולם כאשר אלו הופכים לנורמה חברתית, הדבר בלתי נסבל עוד.

בסדום לא היה מדובר בפגמי יחידים, אלא החברה כולה היתה קלוקלת. הוא שאמר הקב"ה (יח, כא): "ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו", ובא על כך פירושו של רש"י: "הכצעקתה — של מדינה". כביכול המדינה כולה צעקה על חוסר המוסריות ששרר בה, ולפיכך לא השהה הקב"ה את תגובתו. אם המדינה כולה מכריזה ואומרת: רשע, אין עוד מקום לחברה זו.

חוקי סדום

¹²³⁴⁵⁶⁷יתר על כן, לא זו בלבד שהרשע והרוע היו נפוצים בסדום, אלא שהם קיבלו שם גושפנקא חוקית.

כאשר יחיד ואפילו ציבור נכשלים, בעבירה אחת או בעבירות רבות, אפשר עדיין למצוא להם צד זכות, שמא גברה בהם התאוה ולא יכלו לעמוד בפניה. אמנם תפקיד האדם לכבוש את יצרו, אולם מי שלא עשה כן, עדיין יש לו סיכוי לחזור בתשובה ולבבו יבין ושב ורפא לו.

שונה היה המצב בסדום. שם הרשע הפך להיות לחוקתה הרשמית של המדינה. אנשי סדום היו מעשיים ומחושבים מאוד. הם ידעו שארצם כולה משקה ואוצרות אדמתה מרובים, על כן פחדו פן תהפוך להיות מדינת הגירה. אם יאפשרו לזרים להתארח בסדום, אפשר שאלו יטעמו מטעמה הטוב, לאט לאט יבקשו להתיישב ולהתאזרח בה, וכך יצאו אנשי המקום הוותיקים נפסדים. משאביה הכלכליים של סדום שהתחלקו באותה שעה בין מעטים, בצורה כזו אפשר שיצטרכו להתחלק בין רבים יותר, ולזה לא רצו הסדומיים להסכים.

כך שנינו בגמרא (סנהדרין קט, א):

אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה... אמרו מאחר ש"ארץ ממנה יצא לחם, ועפרות זהב לו", למה לנו עובדי דרכים, שאין באים אלינו אלא לחסרנו מממוננו, בואו ונשכח תורת רגל מארצנו.

¹²³⁴⁵⁶⁷הנורמה המרושעת היתה מעוגנת היטב בחוקת סדום, מכאן ואילך לא היה צורך בהסברים אידיאולוגיים כלשהם. כיון שסדום היתה "מדינת חוק" מסודרת, כל העובר על חוקיה נענש בה בצורה חמורה. לפיכך כשנתפסה נערה שנתנה פת לחם להחיות נפש רעבה, אחת היה דינה להמית. בסדום הענשת גומלי החסד לא נחשבה לרשעות או לאכזריות, היה זה פשוט "מעשה טוב" של שמירת חוקי המדינה.

זו היתה הסיבה שבגללה ביקשו אנשי סדום לתקוף את לוט בצורה קשה. כשלוט ניסה להרגיע את אנשי העיר לבל ירעו לאורחים שבאו בצל קורתו, הם הטיחו לעברו בפסקנות (יט, ט): "האחד בא לגור וישפוט שפוט, עתה נרע לך מהם". אמנם לוט נתמנה כשופט בסדום (רש"י יט, א), אולם גם סמכות השופט הינה מוגבלת, ואף הוא חייב להיות כפוף לחוקי היסוד של המדינה. סמכות השופט רק לשפוט ולדון, אך לא לחוקק חוקים, על אחת כמה וכמה שאין לו כל אפשרות לשנות חוקי יסוד שנתקבלו פה אחד

בהסכמת כל התושבים. לכן הם התרעמו על לוט שכביכול נוטל לעצמו סמכויות לא חוקיות ומנסה להשליט בסדום סדרים חדשים, מה גם שלוט רק זה מקרוב התיישב במקום, והיה עליו לכפוף עצמו לחוקי סדום שמקדמת דנא ולא לנסות לשנותם.

כך ביאר ה"כלי יקר":

והנכון הוא כפירוש המפרשים שכפל לשון "וישפוט שפוט", שאתה רוצה לשפוט דבר שהוא שפוט כבר, כי כבר שם לו חוק ומשפט, שאורח ברגליו לא יבוא אל היכלו של שום אחד, ואיך אתה רוצה לשנות החוק השפוט כבר?!

כיון שחברת סדום התדרדרה עד כדי כך, לא היה שום סיכוי שאלו יחזרו בתשובה, וסופם לא איחר לבוא.

משפט אלוקי הארץ

עלינו להתייחס לשאלה נוספת שישנה בענין זה: כלום סדום היתה היחידה ששררה בה אוירה כזו? דברי הימים יודעים לספר על חברות נוספות שחרטו על דגלן סיסמאות מעין אלו שהיו בסדום. אם כן מדוע רק על סדום ניתן אותו עונש נורא?

תשובה על כך השיב הרמב"ן (יט, ה). לדבריו החומרה שבה התייחס הקב"ה לעוונות אנשי סדום נבעה מתוך העובדה שעיר זו שוכנת בתחום ארץ ישראל. מעשים שאפשר שהם נסבלים בדוחק במקומות אחרים, לא נסבלים בשום פנים בארץ הקדושה. שורת הדין גורסת כי התנהגות שניתן להשלים עימה בבית פרטי, לא תתאפשר בהיכל ה'.

בעקבות דברי הרמב"ן הולך גם רבינו בחיי (יט, ה) המבאר:

"בהפוך את הערים אשר ישב בהן לוט". יש לשאול ההפיכה הזאת והמשפט הגדול הזה בסדום למה? כי בודאי אומות היו בעולם שהיו רעים וחטאים כמותם, ולא היה בהם העונש כל כך. ועוד, אברהם שהיה שורש האמונה, היה אפשר לו להחזירם בתשובה, והתשובה עולה על הכל. אבל מפני שהיתה עיר סדום מארץ ישראל על כן היה המשפט הזה גדול כל כך, למעלת הארץ הקדושה שאינה סובלת עובדי עבירה, והיתה מקיאה אנשי התועבות ההם, ועל כן הקדימה עתה וקאה הגוי הזה משם.

ארץ ישראל כמוה כגוף חי. כשם שגוף חי דוחה מקרבו פסולת כלשהי, כך גם טיבה של ארץ זו. בעולם הרפואה ידוע כי עיקר הבעיה הניצבת בפני משתילי האיברים היא ההתגברות על הדחיה המופיעה בגוף. גופו של אדם חי דוחה ואינו נוח לקלוט בתוכו רקמות ואיברים זרים. ארץ ישראל

לברייתא

אף היא מתנהגת בצורה דומה. עוברי עבירה נחשבים אצלה כזרים, והיא אינה מניחה להם להישאר בה ופולטת אותם מקרבה.

במקומות הרבה חזרה התורה והזהירה על החובה לשמור על קדושת הארץ הנבחרת. כאן למדנו עיקרון זה מתוך הנסיון הכואב שהיה לסדום ולאנשיה. מי שלא למד מאזהרות, ראוי שלפחות יסיק מסקנות מהכישלון.

למנוח 1234567

לאות לבני מרי

בכך עמדנו על מעלת ארץ ישראל, ויש בפרשה זו גם התראה חמורה לאשר עלול לקרות אם יישנו, חלילה, בעתיד, מעשים כגון אלו שהיו בסדום.

מן התורה מתבאר שלא רק אנשי סדום נענשו, אלא שאף אדמתה חרבה ונשארה בשממונה. כאשר מדובר על איזור שהוא זרוע גפרית ומלח שכאילו שריפה היתה בו, האב-טיפוס לכך הוא מהפכת סדום. היה בכך משום לימוד לקח לדורות. אדמתה החרוכה של סדום אינה מצמחת, היא זועקת ומתריעה. אנשי סדום הרשעים ואדמתם, אמורים להיות לאות לבני מרי לדורות עולם. כפי שסיכם רבינו בחיי (שם):

והנה הענין הזה של מהפכת סדום היה אות וסימן לישראל העתידים ליורשה. שאם לא יזהרו בירושת הארץ בשמירת התורה והמצוות, תקיא אותם ממנה כאשר הקדימה וקאה אנשי סדום, וכאשר קאה אנשי הכנענים אחריהם. וכן הזכיר משה רבינו ע"ה בסוף ימיו, והזכיר להם החורבן של סדום ואמר שתחרב הארץ אם יעזבו ישראל את התורה. והוא אמרו (דברים כט, כב – כד): "גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' כמהפכת סדום ועמורה וגו' על מה עשה ה' ככה וגו' על אשר עזבו וגו'".

רש"י ובעקבותיו הרמב"ן (בפתיחת פירושיהם לתורה) מסבירים שספר בראשית נכתב באריכות מתוך המגמה שנוסחה בפסוק: "כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גויים". בתוך פרשיות אלו משתלב היטב גם סיפורה של סדום, המורה ומלמד מה הם התנאים הבסיסיים להיקלטות בארץ, ומה רב הסיכון שבנטישת כללים אלו. הרי זה סעיף נוסף בשרשרת הוראותיה של התורה, המצביע על הקביעה שנוסחה בפי הרמב"ן (שם): "כי בעבודתו ינחלוה".

עקידות יצחק

1234567

שלומי אמוני ישראל בכל הדורות התבוננו בפרשת העקידה בעמקות יתירה, ולה הקדישו את מיטב הגיגיהם. אולם יותר משהגו בפרשה זו כלימוד, הם קיבלוה כהלכה למעשה, כאשר כל חייהם הם חיו וחוו את זכר העקידה, ומתוך הזדהות עימה אף נכונו למות על קידוש השם. בעקבותיהם ובעקבות דבריהם נשתדל אף אנו לחשוף מעט משגב נסיון העקידה ולהתבונן במורשתה שהונחלה לדורות.

* * *

המאורע אירע אחר הרברים האלה, אחר כל הגדולות והנפלאות שנרשמו לזכות אברהם במשך מאה שלוש ושבע שנות חייו. במרוצת שנים אלו הוא זכה לרשום דפים מלאי זוהר בתולדותיו, דפים שהם לתפארת העם והאנושות כולה.

עוד בטרם היותו בן שלוש שנים (!) החל להתחקות אחר פשר פלאי הבריאה. הוא לא הירפה ממחקרו, ונכון היה לכל הקרבה כדי להגיע לחקר האמת. ואמנם ההתבוננות נשאה פרי והוא הגיע למסקנות הגיוניות מרחיקות לכת ובלתי מקובלות בימים ההם אודות מציאות יד האלוקים שיצרה את הבריאה ושהיא גם מפקחת ומנהלת אותה ללא הרף. רק לאחר מכן זכה להתגלות נבואית, בה נגלה אליו הקב"ה בכבודו ובעצמו. כאשר היה בן ארבעים כבר יצא שמו לפניו כמי שבעט במוסכמות העולם האילילי העתיק, וכמי שהטיף השכם והערב לאמונה באלוקים אמת, יחיד ומיוחד ובלתי נראה.

העולם כולו רדפו עד חורמה, אך הוא זכה לתואר "איתן", באשר כצור איתן הוא ניצב כנגד העולם כולו. כל העולם כולו מעבר אחד, והוא מעברו השני הוכיח בעקביות קבל עם ועדה את האוילות שבעבודת עץ ואבן. בדרכו המיוחדת הפיץ את התורה הגורסת כי בורא העולם הוא טוב ומטיב ורב חסד, ועל כן, שומה על המאמינים בו לאחוז בדרכיו. הוא כבר התפרסם לתהילה ברדיפתו אחר הטוב: הכנסת אורחים, עזרה